

Ішук С.І., д.г.н., проф., Бабинюк Л.Б., маг.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ПРИКАРПАТСЬКОГО ПРОМИСЛОВОГО РАЙОНУ

Ключові слова: територіальна організація, галузь спеціалізації, промисловий вузол, промисловий центр.

Вступ. Постановка проблеми. Харчова промисловість розглядається як одна із важливих підсистем виробничих комплексів суспільно-географічних районів. Ця галузь постійно розвивається і розширюється, є інвестиційно привабливою частиною економіки України.

Харчова промисловість базується на переробці сільськогосподарської сировини, галузь була і залишається стратегічно важливою. Від рівня та якості її розвитку залежить здоров'я та працездатність населення, торгівельні зв'язки з державами зарубіжжя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням територіальної організації харчової промисловості займалися вчені різних наукових установ, тема висвітлюється у працях П.О. Сухого, С.І. Ішука, Л.В. Дейнеко, П.П. Борщевського та інших. В них аналізуються умови і фактори формування галузей харчової промисловості, виробничі зв'язки, проблеми розвитку галузі та шляхи удосконалення галузевої та територіальної структури.

Формулювання цілей статті. Постановка завдання. Мета роботи – виявити особливості структури та територіальної організації харчової промисловості Прикарпатського промислового району, обґрунтувати шляхи її вдосконалення. Головним завданням є виявлення напрямів раціонального розміщення та галузевої структури виробництва зазначеної галузі промислового району.

Виклад основного матеріалу. Галузева структура харчової промисловості Прикарпатського району представлена такими головними підгалузями: м'ясо-молочною, цукровою, маслосироварною, борошномельно-

круп'яною, кондитерською, виноробною, плодоовочеконсервною, що розвиваються на території макрорайону.

Хлібопекарська галузь, продукцією якої є різноманітні хлібобулочні вироби, розвинена практично повсюдно, що пояснюється її тяжінням до споживача.

Борошномельно-круп'яна та макаронна галузі мають свою специфіку розміщення: переважна їх кількість знаходиться у лісостеповій зоні (північна частина Львівської області, східна частина Івано-Франківської, північна та східна частини Чернівецької області).

Кондитерська галузь тяжіє до споживача, що пов'язане з особливостями зберігання та споживання готової кондитерської продукції (шоколаду, тортів, тістечок, печива, карамелі). Значна частина виробів є малотранспортабельною та такою, що має короткий термін зберігання. Часто кондитерська продукція супутньо виробляється на хлібопекарських підприємствах чи локальних приватних кондитерських майстернях.

Однією з найбільш розвинених галузей харчової промисловості Прикарпаття є *м'ясна*. На її основі сформувався потужний м'ясопромисловий підкомплекс. Вона включає близько 15 підгалузей – первинна обробка м'яса, виробництво ковбасних виробів, виробництво м'ясних напівфабрикатів, м'ясоконсервна галузь та ін. Основним різновидом підприємств галузі є м'ясокомбінати. Поширені також і локальні м'ясопереробні підприємства, зокрема невеликі ковбасні цехи у менших населених пунктах. Найбільша густота розташування підприємств співпадає з густозаселеною територією Прикарпатського району – смуга від Львова на південний схід до Чернівців та Новоселиці.

Рибна галузь охоплює підприємства з первинної обробки рибних ресурсів. Ця галузь харчової промисловості Прикарпаття працює значною мірою на привізній сировині, зокрема, підприємства у Львівській області працюють на імпорتنій сировині з країн Прибалтики. Тому ці підприємства спеціалізуються на виготовленні консервів. Підприємства решти областей орієнтуються на власні рибні ресурси прісних водойм на своїй території (рибні ресурси рік Дністра, Прута).

Молочна галузь харчової промисловості Прикарпаття є однією із найрозвиненіших у районі. Її продукція також широко відома за межами району (зокрема, молочна продукція фірми «Галичина» м. Радехів, морозиво фірми «Лімо» м. Львів та ін.). Вона включає підприємства з виробництва молока, кисломолочних продуктів, масла, сиру, морозива, молочних консервів тощо. Найбільш потужними підгалузями є молокопереробна та маслосироробна. Спостерігається закономірність переважання молокопереробних підприємств у Львівській області та маслосироробних підприємств у рівнинній частині Івано-Франківської та Чернівецької областей.

Галузь з переробки овочів та фруктів (плодоовочева) включає підприємства, що займаються первинною обробкою сировини (випуск соків,

варення, джемів, а також плодоовочеконсервної продукції. Виробничі об'єкти цих галузей мають свою специфіку розміщення у Прикарпатському районі. Підприємства з первинної обробки тяжіють до споживача, розташовуються найчастіше у приміській зоні найбільших міст (Львів, Дрогобич, Стрий, Івано-Франківськ, Калуш, Чернівці). Значну роль у постачанні свіжої продукції відіграють особисті підсобні господарства жителів сільської місцевості. Підприємства-виробники соків найчастіше тяжіють до сировинних зон.

Підприємства *цукрової галузі* працюють здебільшого на власній сировині і розташовуються в основних районах бурякосіяння (лісостепова частина Прикарпаття).

Олійно-жирова галузь харчової промисловості представлена в районі малопотужними підприємствами, що працюють в основному на довізній сировині (Львів, Чернівці). Потреб населення в продукції (соняшниковій, кукурудзяній олії) підприємства не задовольняють. Однак відмінною рисою є розташування на Прикарпатті єдиного в Україні підприємства, що виробляє арахісову олію (фірма «Луко», м. Коломия Івано-Франківської області).

Харчосмакова галузь харчової промисловості включає підприємства з виробництва харчових добавок та барвників, харчової солі, оцту, харчової соди, різноманітних приправ тощо. Окремо виділяються підприємства з виробництва тонізуючих напоїв (чаю, кави) та тютюнові фабрики.

Виробництво тонізуючих напоїв пов'язане з екологічними особливостями території, – значна частина продукції популяризується на основі лейбл «екологічно чистої», а також із міжнародною співпрацею (торгова марка «Віденська кава» у Львові), брендами і традиціями («Львів – місто кави», що пояснює значну кількість підприємств-виробників та мереж малих приватних кав'ярень).

Виробництво алкогольних напоїв, в тому числі спирту, широко представлене по території Прикарпатського району підприємствами таких галузей як спиртова, лікєро-горілочна, виноробна тощо. Підприємства спиртової галузі тяжіють до сировини, основними закономірностями їх розташування є орієнтація на райони бурякосіяння та цукрові підприємства (лісостепова частина Прикарпатського району). Виробництва лікєро-горілочної галузі орієнтуються на споживача, тому найбільші підприємства розміщується у великих і середніх містах – Львові, Городку, Івано-Франківську, Коломиї, Новоселиці. Виноробна промисловість орієнтується на споживача і працює на довізній сировині (підприємства розташовані у м. Львів, сировина надходить із Закарпаття та з-за кордону).

Виробництво слабоалкогольних та безалкогольних напоїв представлене в районі сукупністю підприємств пивоварної, безалкогольної галузі та галузі з розливу мінеральних вод. Броварне виробництво (пивоваріння) орієнтується у своєму розміщенні на споживача, працює більшою мірою на власній сировині (зазвичай – ячмінь) та на привізному хмелі і солоді з Полісся. Найбільшими і найвідомішими є підприємства м. Львова, що

випускають продукцію під торговими марками «Львівське» та «Перша приватна броварня». Також потужні підприємства галузі розміщуються у Калуші, Чернівцях. Присутні і локальні виробництва (Бродівський, Радехівський р-ни Львівської області, смт Верховина на Іванофранківщині та ін.).

Виробництво безалкогольних напоїв зазвичай поєднується на підприємствах з розливу мінеральних вод. Прикарпаття славиться своїми мінеральними джерелами, більшість з яких започаткували промислове виробництво мінеральних вод. Найбільші підприємства розташовані у Трускавці, Моршині, Косові, Дрогобичі, Галичі, Долині, Дашаві та інших населених пунктах.

Серед перелічених та описаних вище галузей на основі аналізу статистичних даних визначено галузі спеціалізації харчової промисловості Прикарпатського району. Такими є:

- ✓ галузі первинної переробки м'яса (I_c коливається від 1,15 до 8,64 для різних видів сировини);
- ✓ виробництво соків ($I_c = 4,7$);
- ✓ виробництво вершкового масла ($I_c = 1,97$);
- ✓ виробництво спредів та жирових сумішей ($I_c = 4,27$);
- ✓ виробництво сиру свіжого неферментованого та сиру кисломолочного ($I_c = 2,5$);
- ✓ виробництво кисломолочних продуктів ($I_c = 2,5$);
- ✓ борошномельна галузь ($I_c = 1,16$);
- ✓ хлібопекарська галузь ($I_c = 1,6$);
- ✓ виробництво солодкого печива та вафель ($I_c = 1,26$);
- ✓ лікєро-горілчана галузь ($I_c = 3,87$);
- ✓ спиртова галузь ($I_c = 4,93$);
- ✓ пивоварна галузь ($I_c = 1,74$);
- ✓ виробництво мінеральних вод (I_c від 6,9 до 9,5 – залежно від вмісту газу і домішок).

Отже, галузями спеціалізації харчової промисловості Прикарпатського промислового району є м'ясна, маслосироробна, хлібопекарська, борошномельна, лікєро-горілчана, спиртова, пивоварна та галузь з розливу мінеральних вод.

Територіальна організація харчової промисловості характеризується концентрацією порівняно близько розташованих невеликих промислових центрів і промислових пунктів, що дає змогу об'єднати їх і виділити в окремі елементи територіальної структури такі, як вузли та райони харчової промисловості, які мають свою спеціалізацію. Як правило, вони формуються і функціонують у приміських зонах обласних центрів і великих міст і розподіляються вкрай нерівномірно. Їх кількість залежить насамперед від характеру розміщення населення, існуючих форм поселенської мережі, потенціалу агровиробництва та інвестиційної привабливості регіонів.

У харчовій промисловості Прикарпатського промислового району виділяють такі основні осередки розвитку харчової промисловості:

- 1) *групу моноядерних вузлових територіальних утворень*: Львівський вузол (агломерація) – найбільший за обсягом виробництва товарної продукції харчової промисловості району;
- 2) *біядерні територіальні утворення*, до яких належать: Івано-Франківсько-Калуський вузол, Чернівецько-Новоселицький вузол;
- 3) *полядерний вузол харчової промисловості*: Дрогобицько-Самбірсько-Стрийський вузол переробної промисловості АПК.

До складу *Львівського вузла*, окрім крупного Львівського центру харчової промисловості входять багатогалузеві центри - Жовква, Городок, Миколаїв, Перемишляни, Винники, Рудне, Великий Любінь, Пустомити, а також промислові пункти: Брюховичі, Дубляни, Бібрка, Новий Яричів, Куликів, Жовтанці, Глиняни, Щирець, Комарно, Івано-Франкове. Спеціалізується вузол на виробництві кондитерських, молочних, м'ясо-ковбасних, хлібобулочних виробів, круп'яної, спиртово-горілчаної, олійно-жирової, цукрової, консервної та макаронної промисловості, розливі мінеральних, газованих вод та безалкогольних напоїв.

Івано-Франківсько-Калуський вузол харчової промисловості спеціалізується на виробництві м'ясо-ковбасних, молочних, хлібобулочних виробів, борошна, продукції спиртово-горілчаної, кондитерської, харчосмакової та промисловості пивобезалкогольних напоїв. Територіально вузол утворюють промислові центри: Івано-Франківськ, Калусь, Тисмениця, Богородчани, Отинія, Єзупіль, Брошнів Осада, Войнилів; промислові пункти: Лисець, Рауга, Черніїв, Братківці, Угорники, Ямниця, Добровляни, Кропивник, Вістове.

Територіальна організація *Чернівецько-Новоселицького вузла* складається із Чернівецького, Новоселицького, Кіцманського, Глибоцького, Лужанського промислових центрів у зоні впливу яких знаходяться промислові пункти Кам'яна, Коровія, Валя Кузьмина, Остриця, Великий Кучурів, Мамаївці, Тарасівці. Виробництво м'ясо-ковбасних виробів, олії та продукції хлібопекарської промисловості в поєднанні з переробленням молока, виробництвом сирів, випуском спиртово-горілчаних, кондитерських виробів, розлив мінеральних, газованих вод та безалкогольних напоїв формують його спеціалізацію.

У *Дрогобицько-Самбірсько-Стрийському полядерному вузлі* переважає виробництво м'ясо-ковбасних, молочних, хлібобулочних виробів, мінеральних вод, продукції борошномельно-круп'яної, консервної, цукрової та спиртової галузей, випуск безалкогольних напоїв та продукції харчосмакової промисловості. Промисловими центрами є: Дрогобич, Самбір, Стрий, Стебник, Трускавець, Борислав. Доповнюють територіальну організацію утворення промислові пункти Моршин, Довге, Стрілків, Дашава, Болехівці, Меденичі, Новий Калинів, Стрілковичі, Уличне, Бісковичі, Ногаєвичі, Рудки.

Як бачимо, різномірні елементи територіальної структури на території Прикарпатського району розподіляються вкрай нерівномірно. Їх кількість залежить насамперед від характеру розміщення населення, існуючих форм поселенської мережі, потенціалу агровиробництва та інвестиційної привабливості регіонів. (рис. 1.)

В цілому *Прикарпатський район* спеціалізується на виробництві продукції молочно-м'ясної, борошномельно-круп'яної галузі та хлібобулочних виробів, з розвиненою кондитерською, цукровою, спиртово-горілчаною, пивоварною та харчосмаковою промисловістю з виробництвом соків, безалкогольних напоїв і мінеральних вод. До основних елементів територіальної структури району належать Львівський, Дрогобицько-Самбірсько-Стрийський, Івано-Франківсько-Калуський, та Чернівецько-Новоселицький вузли харчової промисловості, а також Коломийський, Городенківський, Ходорівський, Рогатинський та Жидачівський промислові центри.

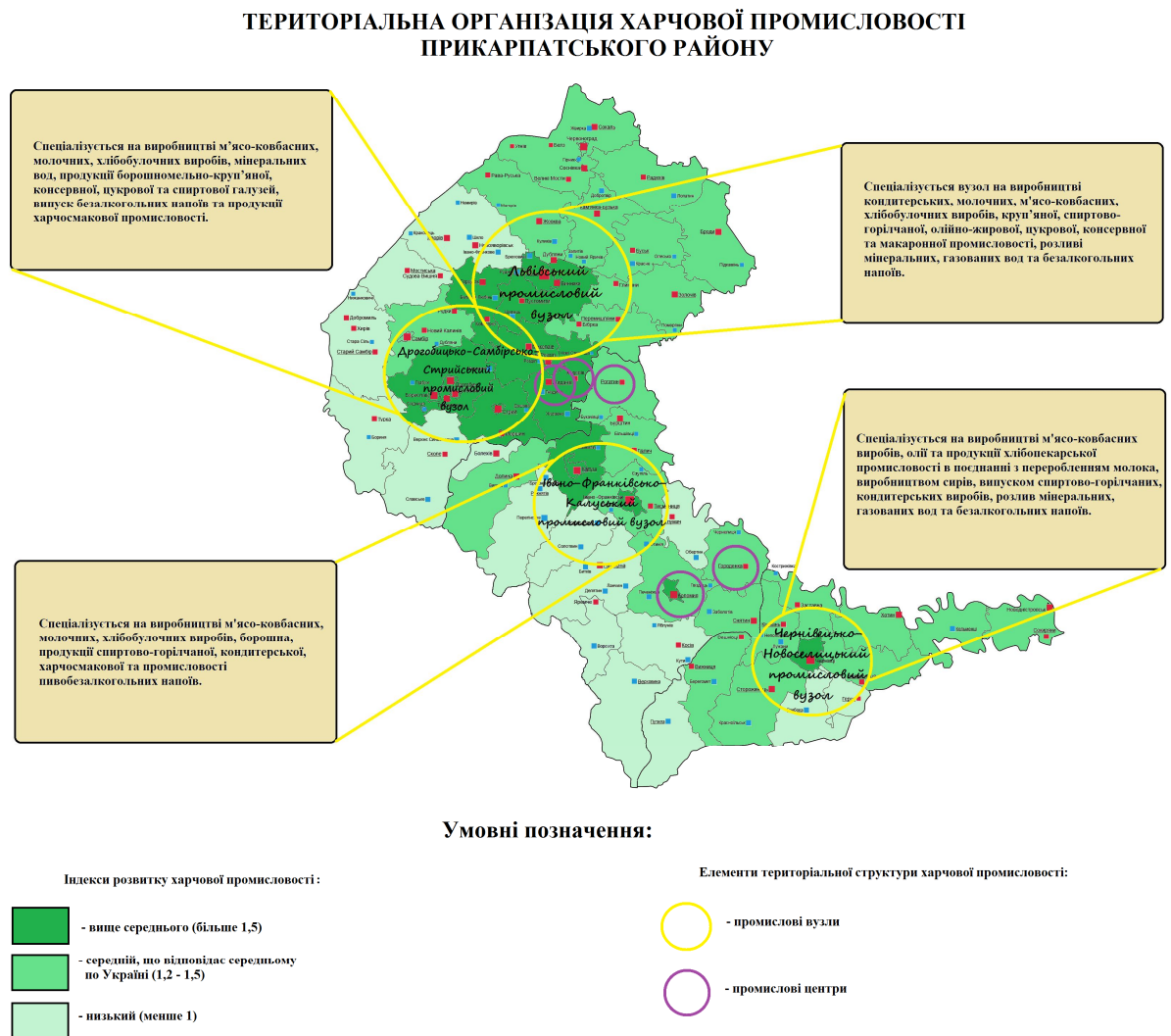

Рис. 1. Територіальна організація харчової промисловості
Прикарпатського району України

Основні напрями удосконалення розміщення підприємств харчової промисловості повинні передбачати:

1) поглиблення спеціалізації на виробництві тих галузей харчової промисловості Прикарпатського промислового району, для виробництва яких склались найкращі передумови з точки зору забезпеченості сировинною базою відповідних підприємств;

2) доведення рівня розвитку ряду галузей харчової промисловості до масштабів, які б забезпечували потреби населення у відповідних харчових продуктах;

3) оптимізація темпів і розмірів підприємств харчової промисловості у відповідності з вимогами ринкової економіки, новітніми досягненнями науки, техніки, технології виробництва і прогресивного світового досвіду.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Харчова промисловість Прикарпатського району сформувалась на основі власних сільськогосподарських та трудових ресурсів. Вона є важливою ланкою господарського комплексу району, здійснює 20% всього промислового виробництва в регіоні. У перспективі харчова промисловість може стати доповненням інших пріоритетних галузей спеціалізації Прикарпаття, зокрема рекреаційного господарства та екологічно чистої продукції сільськогосподарського виробництва.

Завдяки інвестиційній привабливості галузей харчової промисловості та прикордонному географічному положенню Прикарпатського району важливим напрямом господарського розвитку є співпраця і комбінування виробництва українських підприємств з іноземними (з підприємствами Польщі, Угорщини та ін.).

Список використаних джерел:

1. Дейнеко Л.В. Економічні проблеми розвитку харчової промисловості України та її регіонів: автореф. дис...д-ра екон. наук: 08.10.01 / НАН України. — К., 2000. — 29 с.
2. Іщук С. І. Промислові комплекси України. Наукові основи територіальної організації: навчальний посібник / С. І. Іщук. — К.: видавництво Паливода А.В., 2003. — 248с.
3. Іщук С. І. Розміщення продуктивних сил і територіальна організація виробництва : Навч. посіб. для студ. екон. і геогр. спец. вищ. навч. закл. / С. І. Іщук. — К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2002. — 260 с.
4. Іщук С. І. Географія промислових комплексів / С. І. Іщук, О. В. Гладкий. — К. : Знання, 2011. — 375 с.
5. Качан Є. П. Розміщення продуктивних сил України : Підручник / Є. П. Качан, М. О. Ковтонюк, М. О. Петрига [та ін.]; За ред. Качана Є. П. — К.: Вища шк., 1997. — 375 с.: іл.
6. Мезенцева Н. І. Суспільно-географічне районування України : Навчальний посібник / Н.І. Мезенцева, К.В. Мезенцев. — К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2000. — 228 с.
7. Сухий Петро Територіальна організація і структура харчової промисловості Західноукраїнського регіону / Петро Сухий // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія географічна. — 2011. — №1. — Режим доступу http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/NZTNPU/geogr/2011_1/3/002Sykhiy.pdf. — Назва з екрану.
8. Офіційні сайти урядових установ Івано-Франківської області: <http://www.if.gov.ua>, <http://www.if.ukrstat.gov.ua/>, <http://stat.if.ukrtel.net/>. — Режим доступу — вільний.
9. Офіційні сайти урядових установ Львівської області: <http://www.loda.gov.ua/>.

<http://www.lv.ukrstat.gov.ua/>. – Режим доступу – вільний. **10.** Офіційні сайти урядових установ Чернівецької області: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/>, [http:// www.oda.cv.ua/](http://www.oda.cv.ua/). – Режим доступу – вільний.

Проаналізовано галузеву та територіальну структуру харчової промисловості Прикарпатського промислового району. Виявлено основні закономірності розвитку галузі в регіоні. Запропоновано пріоритетні напрямки для ефективного розвитку галузі.

Ключові слова: територіальна організація, галузь спеціалізації, промисловий вузол, промисловий центр.

Ишук С.И., Бабынюк Л.Б. Территориальная организация пищевой промышленности Прикарпатского промышленного района.

Проанализирована отраслевая и территориальная структура пищевой промышленности Прикарпатского промышленного района. Выявлены основные закономерности развития отрасли в регионе. Предлагаются приоритетные направления для развития отрасли.

Ключевые слова: территориальная организация, специализированная отрасль, промышленный узел, промышленный центр.

Ischuk S., Babyniuk L. Territorial Organization of Food Industry at the Carpathian Industrial Area.

The branch and territorial structures of food industry at the Carpathian industrial area are analyzed. Basic regularities of industry in the region are revealed. The priorities ways of effective development are proposed.

Key words: territorial organization, specialized industry, industrial node, industrial center.